

Rudolf Steiner

A gyermeknevelés a szellemtudomány nézőpontjából (GA 34, 309-348. old.)

...Amit az érzékszervi észlelés megismer az emberből, és ami a materialista életfelfogás számára egyedül érvényes, az a szellemi kutatás számára az emberi természetnek csak egy része, egy tagja, ugyanis a fizikai test. A fizikai test ugyanazoknak a fizikai törvényeknek van alávetve, és ugyanazokból az anyagokból és erőkből áll, mint az egész, úgynevezett élettelen világ. A szellemtudomány ezért azt mondja, hogy az ember fizikai testében az ásványi világ része. És csak azt nevezi fizikai testnek, amelynek anyagai ugyanazoknak a keveredési, formaalkotó és felbomlási törvényeknek engedelmeskednek, mint amelyek az ásványi világban is uralkodnak.

A teozófia azonban ezen a fizikai testen túl, egy további lénytagot is megkülönböztet az emberben: az élet- vagy étertestet... Nem sokkal ezelőtt nagyon tudománytalan kezdésnek számított ilyen „étertestről” beszélni. A 18. század végén és a 19. század első felében azonban még egyáltalán nem számított „tudománytalannak”. Azt mondták, hogy teljesen kizárt, hogy az ásványban működő anyagok és erők önmaguktól keljenek életre. Kell még benne lennie egy különleges „erőnek”, amelyet „életerőnek” neveztek. Valahogy úgy képzelték el, hogy ahogy a mágnesben a mágneses erő létrehozza a vonzási erőt, úgy hozza létre az életerő az életjelenségeket a növényben, az állatban és az emberi testben. Az ezt követő materialista korszak felszámolta ezt az elképzelést. Azt mondták, hogy egy élőlény ugyanúgy épül fel, mint az úgynevezett élettelen; a szervezetben nem működnek másmilyen törvények, mint az ásványban; csak éppen bonyolultabban; magasabban szervezett formákat hoznak létre. Jelenleg csak a legmerevebb materialisták ragaszkodnak az „életerő” elutasításához. Természettudósok egész sora tanítja, hogy föl kell tételezni valami olyasmit, mint az életerő vagy élet-princípium.

Az újabb tudomány ezen a módon bizonyos értelemben közel jár ahhoz, amit a szellemtudomány mond az élettestről. Mégis jelentős különbség van a kettő között. A jelenlegi tudomány az érzékszervi észlelés tényeinek tapasztalásain alapuló megfontolások segítségével következtet valamiféle életerő létezésére. Ez azonban nem az igazi kutatás útja, amelyből a szellemtudomány kiindul, és amelynek eredményeiből a jelen közlések erednek. – Nem lehet elég gyakran hangsúlyozni, hogy a szellemtudomány ezen a ponton eltér a jelenkor szokásos tudományától. Utóbbi minden tudás alapjának az érzékszervi tapasztalást tartja, és amit nem lehet erre az alapra felépíteni, azt nem tartja megismerhetőnek... A szellemtudomány azonban megmutatja, hogy az ember fejlődni képes, és új szervek segítségével új világokat hódíthat meg. Ahogy a vakot fény és színek veszik körül, noha nem látja őket, mert hiányzik a hozzátartozó érzékszerve, így állítja a szellemtudomány: az embert sokféle világ veszi körül, és észlelheti is őket, ha kifejleszti a megfelelő szerveket hozzá... Azoknak, akik kifejlesztették magasabb észlelési szerveiket, az éter- vagy élettest megfigyelés és nem következtetés tárgya.

Ilyen étertest nemcsak az embernek van, hanem a növényeknek és az állatoknak is. Az étertest hatására alakulnak a fizikai test anyagai és erői a növekedés, a szaporodás, a nedvek belső mozgásának jelenségeivé. Ő tehát a fizikai test építőmestere, lakója és építész. De nevezhetjük a fizikai testet az élettest képezőnek vagy lenyomatának is. Az embernél formájuk és nagyságuk megközelítően azonos, de egyáltalán nem teljesen. Az állatoknál és különösen a növényeknél az étertest alakja és kiterjedése jelentősen eltér a fizikai test alakjától és kiterjedésétől.

Az ember harmadik lény-tagja az úgynevezett érzékenység- vagy asztráltest; a fájdalom és élvezet, a hajlamok, vágyak és szenvedélyek stb. hordozója. Egy pusztán fizikai és étertesttel rendelkező lényben mindez nincs meg. A fentieket összefoglalhatjuk az érzet kifejezésben. A növénynek nincsenek érzetei. Ha ma egyes tudósok azt a jelenséget, hogy a növények bizonyos ingerekre mozgással, vagy más módon reagálnak, egy bizonyos érzeti képességgel magyarázzák, ez csak azt mutatja, hogy nem ismerik az érzet lényegét. Nem az a lényeg ugyanis, hogy egy adott lény egy külső ingerre válaszol, hanem az, hogy az inger belső folyamatokat vált ki, mint élezzet, vagy fájdalom, vagy vágy stb. Ha ezt nem tisztázzuk, akkor azt is mondhatnánk, hogy bizonyos anyagok érzeteket váltanak ki a kék lakmusz papírban, mert „elpirul”, ha kapcsolatba lép velük.

Érzékenységteste az emberen kívül már csak az állatnak van. Ő tehát az érzeti élet hordozója.

Nem szabad egyes teozófiai körök hibájába esnünk, akik az éter- és érzékenységtestet egyszerűen a fizikai anyagnál finomabb anyagnak gondolják. Ezzel materializálódnának ezek a magasabb emberi lény-tagok. Az étertest erőkből formált alakzat; működő erőkből áll, de nem anyagból; és az asztrál- vagy érzékenységtest önmaguktól mozgó, színes, fényes képekből álló alakzat.

Az érzékenységtest alakja és nagysága eltér a fizikai testétől. Az embernél hosszúkás tojás alakjában mutatkozik, amelybe beágyazódik a fizikai és az étertest. Az érzékenységtest fényalakja minden irányban túlnő mind a kettőn.

Az embernek van egy negyedik lénytagja is, amiben különbözik minden földi lénytől. Ez az emberi „én” hordozója. Az „én” szó olyan név, amely minden más névtől különbözik. Aki megfelelő módon utánagondol annak, hogy mi ennek a névnek a természete, annak egyszersmind megnyílik az út az emberi természet megismeréséhez is. Minden más nevet mindenki azonos módon alkalmazhat arra, akit, amit megnevez. Az asztalt mindenki nevezheti asztalnak, a széket mindenki nevezheti széknak. De az „én” névvel más a helyzet. Senki se alkalmazhatja valami másnak a megjelölésére, mindenki csak saját magát nevezheti „énnek”. Az „én” név sohasem hangozhat a fülemben másképp, mint magamra vonatkoztatva. Azáltal, hogy az ember „énnek” nevezi magát, önmagát nevezi meg. Valaki, aki „ént” tud mondani, önmagában külön világot alkot. Azok a vallások, amelyek szellemtudományra épültek, mindig is így érezték. Ezért mondták: Az „énnel” kezdődik az „Isten”, aki az alacsonyabb lényeknél csak kívülről, a környezet jelenségeiben nyilatkozik meg. Az itt ábrázolt képesség hordozója az „én-test”, az emberi lény negyedik tagja.

Ez az „én-test” a magasabb emberi lélek hordozója. Ez teszi az embert a teremtés koronájává. De a mai ember „énje” egyáltalán nem egyszerű. Természetét úgy ismerhetjük meg, ha összehasonlítjuk a különböző fejlődési szinten álló embereket...

Így annál az embernél, aki túljutott azon az állapoton, amiben akkor volt, amikor a külső világba helyezték, az alacsonyabb lény-tagok többé-kevésbé megváltoztak az én hatására. Abban az állapotban, amikor az embert az én felvillanása éppen az állat fölé emeli, alacsonyabb tagjai még az állatéra hasonlítanak. Éter- vagy életteste csupán az élő formaerők, a növekedés és a szaporodás hordozója. Érzeti teste csak olyan ösztönökben, vágyakban és szenvedélyekben mutatkozik meg, amelyeket a külső természet ingerel. Az ember egymást követő életeiben vagy megtestesüléseiben folyamatosan továbbfejlődik erről a szintről, énje átalakítja ezeket a lény-tagokat. Az érzeti test így megtisztultabb élvezetek és ellenszenvék, finomabb vágyak és kívánságok hordozójává válik. Az éter- vagy élettest is átalakul. A szokások, maradó hajlamok,

a temperamentum és az emlékezet hordozójává válik. Egy embernek, ami még nem dolgozott az élettetésén, nincsenek emlékei az élményeiről. Úgy él, ahogy a természet belehelyezte a világba.

Az ember számára az egész kultúrtörténet ebben fejeződik ki; az én munkájában az alacsonyabb lény-tagokon. Ez a munka leér egészen a fizikai testig. Az én befolyása alatt megváltozik a fiziognómia, megváltoznak a mozgások és mozdulatok, a fizikai test egész megjelenése.

Meg lehet különböztetni a kultúra és művelődés különböző eszközeinek hatását az emberi lény különböző tagjaira. A kultúra közönséges tényezői az érzeti testre hatnak, az eredetitől eltérő fajtájú élvezeteket, ellenszenveteket, ösztönöket stb. hoznak benne létre. A művészetben való elmélyülés az étertestre hat. Azáltal, hogy az ember a művészeti alkotásokon keresztül megsejti az érzékszervi környezetnél magasabb, nemesebb valóságot, élettetését alakítja át. Az étertest megtisztításának és megnevelésének hatalmas eszköze a vallás. Ez adja a vallásos impulzusok nagyszerű küldetését az emberiség fejlődésében.

Az, amit lelkiismeretnek neveznek, nem más, mint az én inkarnációk során vezető munkájának eredménye az élettetésen. Ha az ember belátja, hogy ezt vagy azt nem helyes megtennie, és ha ez a belátás olyan erős benyomást tett rá, hogy elér egészen az étertestig, akkor alakul ki a lelkiismeret.

Nos, az én munkája az alacsonyabb rendű tagokon lehet olyan, ami többé-kevésbé az egész emberi nem tulajdonává válik, vagy lehet teljesen egyéni módon, egyetlen én teljesítménye. Az első fajta átalakuláson bizonyos értelemben az egész emberiség együtt dolgozik; a másodiknak az én legsajátabb tevékenységén kell nyugodnia. Ha az én olyan erőssé válik, hogy csak a saját erejéből átalakítja az érzékenység testet, akkor azt, amit ilyen módon az érzékenység- vagy asztrálestestből csinál, szellem-énnek (a keleti hagyomány kifejezésével: manasz) nevezik. Ez az átalakítás lényegében tanulásban áll, a belső élet magasabb ideákkal és nézetekkel történő gazdagításában. – Az én azonban még magasabb munkát végezhet pusztán saját erejéből lény-tagjainak átalakításán. Ez akkor történik meg, ha nem csak az asztrálestestet gazdagítja, hanem az éter- vagy élettestet is átalakítja. Az ember élete során megtanul egy s mást; és ha egy adott pillanatban visszatekint erre az életre, akkor azt mondhatja: sok mindent tanultam; de a temperamentumom, jellemem átalakulásáról, vagy az emlékezőképességem megjavulásáról vagy romlásáról sokkal kisebb mértékben lehet beszélni. A tanulás az asztrálestestet érinti: utóbbi átalakulások ezzel szemben az éter- vagy élettestet. Ezért találónak mondhatjuk azt a képet, amely az asztrálestest változásait az életben a percmutatóval, az élettestet átalakítását az óramutatóval hasonlítja össze.

Ha az ember a magasabb, vagy úgynevezett titkos iskolázás útjára lép, akkor elsősorban erről van szó, hogy hozzálasson ehhez az utolsó átalakításhoz az én legsajátabb erejéből. Egészen tudatosan és egyénileg kell dolgoznia szokásai, temperamentuma, jelleme, emlékezőképessége stb. átalakításán. Amilyen mértékben áthatja élettetését ez a munka, annyira alakítja át – a szellemtudomány kifejezésével élve – életszellemmé (a keleti hagyomány kifejezésével: buddhi).

Egy még magasabb szinten eljut oda az ember, hogy olyan erők birtokába jut, amelyek segítségével fizikai testére is átalakítóan tud hatni (pl. a vérkeringésre, a pulzusra). Amilyen mértékben a fizikai test ilyen módon átalakul, annyiban válik szellem-emberré (a keleti hagyomány kifejezésével: atma). Azokra az átalakulásokra, amelyeket az ember az egész emberi nem – vagy annak egy része, például egy nép, törzs vagy család – értelmében hajt végre,

a szellemtudomány a következő elnevezéseket alkalmazza. Az én által átalakított asztrál- vagy érzékenységtestet érzeti léleknek, az átalakított étertestet értelmi léleknek, és az átalakított fizikai testet tudati léleknek nevezi. Ezt azonban nem szabad úgy képzelnünk, hogy e három lény-tag átalakulása egymást követően jön létre. Az én fellobbanását követően az átalakulás mindhárom testen egyidejűleg történik. Igen, az én munkája az ember számára addig nem is válik jól megkülönböztethetően észrevehetővé, amíg részben ki nem alakul a tudati lélek.

A pedagógus ezen a négy emberi lény-tagon dolgozik. Aki helyesen akar dolgozni, annak ki kell kutatnia az ember részeinek természetét. Semmiképpen ne képzeljük azonban, hogy ezek bármikor is, mondjuk a születés pillanatában, azonos fejlettségi szinten vannak. Fejlődésük különböző életkorban, különböző módon történik. És a nevelés és tanítás helyes alapja az emberi természet ilyen fejlődési törvényeinek ismeretén alapszik.

A fizikai születés előtt a megszülető embert minden oldalról magába zárja egy másik test. Önállóan nem lép kapcsolatba a fizikai külvilággal. Környezete az anya teste. Csak ez a test hathat az érlelődő emberre. A fizikai születés éppen abban áll, hogy az anya fizikai burka kiengedi az embert, akire ezután közvetlenül tud hatni a fizikai világ. Ezzel utóbbi veszi át az anyai burok eddigi befolyását.

A szellemtudomány szellemi világ felfogása értelmében ezzel csak a fizikai test született meg, de az éter- vagy életterest még nem. Ahogy a születésig az anyai burok, úgy veszi körül az embert a fogváltásig, tehát kb. a hetedik évig egy éteri és egy asztrális burok. Csak a fogváltás során hagyja el az éteri burok az étertestet. Akkor még megmarad az asztrális burok, a nemi érés beálltáig. Ebben az időpontban az asztrál- vagy érzékenységtest is minden irányban szabadabbá válik, ahogy a fizikai test a fizikai születés és az étertest a fogváltás során.

A szellemtudománynak így az ember három születéséről kell beszélnie. A fogváltásig az embert ugyanúgy nem éri el az olyan behatások, amelyek az étertestre irányulnak, mint ahogy a fény és a levegő nem éri el a fizikai testet, amíg az anyaméhben van.

A fogváltás előtt nem a szabad életterest dolgozik az emberen. Ahogy az anya testében a fizikai test olyan erőket fogad be, amelyek nem a sajátjai, és a burok védelmében fokozatosan fejleszti ki a sajátjait, úgy működnek a növekedés erői a fogváltásig. Az étertest csak ekkor dolgozza ki saját erőit, az örökölt idegen erőkkel együttműködésben. Az önmagát megszabadító étertest azt dolgozza ki, amit a fizikai testnek adni tud. És ennek a munkának a lezáró eseménye, hogy az örökölt fogak helyére az ember saját fogai lépnek. A fogak a fizikai test legsűrűbb képződményei, ezért lépnek fel ennek a korszaknak a végén.

Ezután az időpont után a saját életterestünk egyedül gondoskodik a növekedésről, de közben még az őt magába burkoló asztrálest befolyása alatt áll. Abban a pillanatban, amikor az asztrálest szabadabbá válik, az étertest számára is befejeződik egy korszak. Ez a lezárás a nemi érésben fejeződik ki. A szaporodási szervek önállóakká válnak, mert a szabad asztrálest immár nem befelé működik, hanem leplezetlenül áll szemben a külvilággal.

Mindebből az is következik, hogy ahogy nem lehet egy még meg nem született gyereket kitenni a külső fizikai világ hatásainak, úgy az étertestet sem szabad a fogváltás előtt kitenni azoknak az erőknek, amik neki ugyanazt jelentik, mint fizikai testnek a külső fizikai környezet hatásai. És az asztrálestre csak a nemi éréstől kezdve szabad a megfelelő befolyást megengedni

...